

Post-Merkel Duitsland verliest naoorlogse stabiliteit

Posted on 26 mei 2021 by René Cuperus

Cultuurhistoricus René Cuperus – als gastonderzoeker verbonden aan het Duitsland Instituut van de Universiteit van Amsterdam – gaat de komende maanden in Wynia's Week *de Duitse verkiezingscampagne op de voet volgen en analyseren. Deze week: de Groenen kunnen CDU/CSU als grootste partij opvolgen.*

'Wechselstimmung in Deutschland auf Rekordniveau. Da bahnt sich ein Wahlbeben an', zo luidt de samenvattende kop van een *Allensbach*-opinieonderzoek in Duitsland afgelopen week. Lastig vertaalbaar, zo'n Duitse tekst.

Het komt erop neer dat er in Duitsland, vooruitlopend op de federale Bondsdagverkiezingen op zondag 26 september, een ongekende roep om verandering te horen is. Een hunkering naar een wisseling van de wacht. Andere regering, andere politiek. En dat er zich daarom een 'verkiezingsaardbeving' zal gaan voordoen.

Angela Merkel houdt het voor gezien

Het vreemde is: die wisseling van de wacht komt er sowieso. Of men dat nu wil of niet. Deze verkiezingen markeren immers het einde van het Tijdperk-Merkel. Angela Merkel houdt het na 16 jaar als bondskanselier voor gezien. Zij zal hoe dan ook een opvolger krijgen. Hetzij uit de eigen gelederen van CDU/CSU, hetzij uit de gelederen van de Groenen.

Want dat is het spektakel van dit moment: de Duitse Groenen zijn aan een ongekende opmars bezig in de peilingen, onder aanvoering van hun populaire kanselierskandidaat Annalena Baerbock. In post-Merkel Duitsland lijken de traditionele electorale verhoudingen fors te gaan schuiven, zoals elders in Europa al veel langer het geval is.

Politieke aardbeving

De naoorlogse politieke orde van Duitsland schudt op zijn grondvesten. Zou het tijdperk-Merkel dan toch eindigen in verwarring en met een knal en een boem? Het heeft er alle schijn van als men naar recente opiniepeilingen in Duitsland kijkt.

De Groenen laten in die peilingen voor het eerst de ooit zo almachtige 'Union' van CDU en CSU achter zich, met ca. 27% tegenover 25%. Dat zou inderdaad niets minder dan een politieke aardbeving zijn. Als deze peilingen bewaarheid worden, zal Duitsland in september een Groene bondskanselier krijgen, en wie weet een oppositierol voor CDU/CSU. Ongekende tijden.

Duitsland normaliseert naar Algemeen Europees Peil

Het naoorlogse politieke systeem van Duitsland steunde van oudsher op twee grote volkspartijen, de christen-democratische CDU/CSU en de sociaal-democratische SPD. Die waren de stabiliteitsankers van posttraumatisch Duitsland na de gruwelen van de 20ste-eeuw.

Eerst raakte de SPD in vrije val, na hardhandige bezuinigingen op de *Sozialstaat* onder Gerhard Schröder. Nu lijkt het de beurt aan de christen-democraten.

Duitsland normaliseert naar Algemeen Europees Peil.

In omringende landen was al veel eerder sprake van transformatie en fragmentatie van het naoorlogse partijstelsel. Zie België, Frankrijk of Nederland. Duitsland achtte zich lange tijd immuun voor deze trend, maar inmiddels heeft de geest van politieke onvoorspelbaarheid ook Duitsland bereikt.

Falende opvolging Merkel

Veel heeft te maken met de volstrekt falende opvolging van Angela Merkel binnen de CDU. Kanselier Merkel had zelf voor een geruisloze kroonopvolging willen zorgen, maar haar kandidate 'AKK' faalde jammerlijk.

In haar plaats kwam een driemansgevecht, waarbij de minister-president van Noordrijn-Westfalen, Armin Laschet, als winnaar uit de bus kwam. Na verloren deelstaatverkiezingen, wankel coronacrisis-management en corruptieschandalen, raakte de CDU steeds meer onder druk. Zo ook de nieuw aangetreden partijvoorzitter Laschet.

Partijdiscipline boven electorale kansen

Zou deze olijke, doch wat lichte verbinder wel de winnende kanselierskandidaat zijn in het post-Merkel vacuüm? Daaraan twijfelden steeds meer Duitsers getuige de opiniepeilingen. Meer kansen werden toegedicht aan de stoer-charismatische voorzitter van de kleinere Beierse zusterpartij, CSU, Markus Söder.

Conform de wetten van de stemmingsdemocratie – de druk van opiniepeilingen, media en beeldvorming – ontstond een nieuw titanengevecht, nu tussen Laschet en Söder. Die laatste wist weliswaar veel steun te mobiliseren, ook binnen de CDU, maar moest in een nachtelijke partijbestuursvergadering uiteindelijk toch het hoofd buigen voor Laschet.

Verwonde kanselierskandidaat

Partijdiscipline werd verkozen boven electorale kansen. Dat zou de Union, het samenwerkingsverband tussen CDU en CSU, nog wel eens duur kunnen opbreken.

Want de 'machtspaniek' uitstralende CDU/CSU moet nu het lange verkiezingsjaar in

met een verwonde kanselierskandidaat waar velen niet echt vertrouwen in hebben. De eerste tekenen wijzen op een neergang van CDU/CSU in de peilingen, en een gelijktijdige opmars van de Groenen.

Annalena Baerbock als frisse vernieuwer

Die bleken wel in staat professioneel en conflictloos een langdurige leiderschapskwestie op te lossen. Zij schoven Annalena Baerbock (40) naar voren als Groene kanselierskandidaat. Zij is de 'frisse vernieuwer' van de Duitse politiek en streeft naar 'nieuw leiderschap' en een nieuwe politieke cultuur in Duitsland.

Baerbock zou heel ver kunnen komen in de verkiezingscampagne die nu eigenlijk al volop is losgebarsten. In Duitsland heerst een *Aufbruchstimmung*, een roep om modernisering en verandering na het lange tijdperk-Merkel.

Van en voor welvarende hoogopgeleiden

De Groenen zijn bij uitstek de dragers van deze verandering. Ooit begonnen als buitenparlementaire actiebeweging van *fundi's* en *realo's* – anti-establishment, anti-systeem -, hebben de Groenen zich de afgelopen decennia getransformeerd tot een idealistisch-burgerlijke partij. Een partij van en voor welvarende hoogopgeleiden, met klimaat, Europa en digitalisering als belangrijkste thema's.

De Groenen zijn de stem van het moderne grootstedelijke Duitsland tegen het wat traditionele, ouderwetse stemgeluid van de oude volkspartijen CDU en SPD.

Giftige flanken

Anders dan omringende landen, heeft Duitsland minder last van een tsunami aan kleine politieke partijen. Er bestaat een drempel om de Bondsdag in te komen. Ook heerst er minder 'populisme-kramp' bij de gevestigde politiek.

De flanken in Duitsland zijn 'giftiger' dan elders. De rechts-radicale AfD, met zijn bruine neonazi-connecties, is voornamelijk een Oost-Duits verschijnsel en staat zelfs onder toezicht van de inlichtingendiensten. Ook *die Linke* heeft zijn wortels in de voormalige DDR-Onrechtstaat.

Slag om het politieke midden

Anders dan in Frankrijk, waar president Macron en Marine Le Pen, elkaar in de peilingen in evenwicht houden, doet een dergelijke gepolariseerde confrontatie tussen gevestigde politiek en rechtspopulisme zich in Duitsland minder voor. Daar ontbrandt de slag om het politieke midden.

Dat wordt, naar het zich laat aanzien, een strijd tussen zwart en groen, tussen Laschet en Baerbock. De Duitse media zullen daar een spectaculair *Pferderennen* van maken die andere partijen als SPD en FDP zal leegzuigen.

Niet uitgesloten is dat ook Duitsland, net als Nederland en België, in complexe regeringsformaties zal terechtkomen. Helemaal als de Groenen groter zouden worden dan CDU/CSU. Dan ligt een Groen/Zwarte-regering niet voor de hand, en komen een 'Stoplicht-coalitie' van Groen, Rood en Geel (FDP) in beeld, of zelfs een Groen-Rood-Rood-coalitie (met SPD en die Linke).

Deze coalitie-carrousel kan grote interne politieke instabiliteit in Duitsland veroorzaken, wat potentieel slecht nieuws is voor de geopolitieke kracht van de Europese Unie in een steeds rauwere wereldorde.

Wat de uitkomst ook zal zijn…

Het is nog veel te vroeg om al de aftocht van CDU/CSU te blazen. Tot aan de Bondsdagverkiezingen in september is nog van alles mogelijk. De Groenen hebben vaker hoog in de peilingen gestaan.

De grote Groene-hype lijkt al weer iets over zijn hoogtepunt heen. Er verschijnen momenteel ook peilingen waarin CDU/CSU weer iets groter is, of waarin Duitsers aangeven dat ze, bij alle populariteit van de Groenen, uiteindelijk toch het liefst door de *Union* worden geregeerd.

Ook is in de media de aanval op Baerbock begonnen. Ze lag even onder vuur vanwege onhandige onkostendeclaraties. En onderschat vooral nooit machtsmachine CDU, noch overlevingskunstenaar (en Nederland-kenner) Armin Laschet, die vaak uit benarde posities als winnaar naar voren kwam.

…zeker is dat Duitsland een genormaliseerd Europees land wordt

Het zal hoe dan ook een hete Duitse verkiezingszomer worden. Met als uitkomst een ‘genormaliseerd Europees land’. Met electorale onvoorspelbaarheid en complexe coalitie-perikelen. Post-Merkel Duitsland zal een ander Duitsland zijn dan wij nu kennen.